

VÝVOJ CHEMICKÉHO A RAFINÉRSKÉHO PRŮMYSLU ČR V ROCE 2010

SOUČEK I.¹, ŠPAČEK, M.², NOVÁK L.³

1. Vysoká škola chemicko-technologická (VŠCHT), Praha, ivan.soucek@vscht.cz

2. Vysoká škola ekonomická v Praze (VŠE), Praha, miroslav.spacek@upcmil.cz

3. Svaz chemického průmyslu, ladislav.novak@schp.cz

V červenci 2011 Svaz chemického průmyslu ČR (dále "SCHP") pro své členy publikoval zprávu o vývoji chemického průmyslu ČR v roce 2010. I když profesně zaměřená veřejnost intuitivně očekávala zlepšení výsledků oproti roku 2009, což publikované údaje nakonec potvrzují, nelze s určitostí potvrdit, že chemický průmysl v ČR se ve všech sledovaných aspektech definitivně vypořádal s následky krize. Ve svém úvodním slově k této zprávě prezident SCHP Ing. P. Švarc, CSc., MBA uvádí: "Výsledky chemického průmyslu v ČR v r. 2010 byly výrazně ovlivněny hospodářským oživením, které začalo koncem předchozího roku. Tento vývoj se pozitivně promítl fakticky do všech odvětví chemie. Pouze ve farmacii byl zaznamenán jen mírný nárůst tržeb, toto odvětví však jako jediné nepostihla ekonomická recese. Nejvíce se příznivý vývoj projevil v oboru rafinérského zpracování ropy (CZ NACE 192) a výroby chemických látek a přípravků (CZ NACE 20), kde meziroční růst tržeb byl třetinový. Relativně dobře skončila také výroba pryžových a plastových výrobků (CZ NACE 22), díky významnému oživení v navazujících odběratelských odvětvích (hlavně automobilový a elektronický průmysl)..."

Podívejme se nyní na strohou řeč statistik citlivým analytickým pohledem a pokusme se rozkrýt hlubší souvislosti zasazení českého chemického průmyslu do evropského kontextu. Komentované statistiky a výsledky se týkají odvětví chemického průmyslu ČR, který v rozsahu své definice zahrnuje obor rafinérského zpracování ropy (CZ NACE 192), výroby chemických látek a přípravků (CZ NACE 20), výroby pryžových a plastových výrobků (CZ NACE 22) a farmacie (CZ NACE 21). I když chemický průmysl hraje v ČR nepřehlédnutelnou roli, je jeho postavení v rámci EU relativně nevýznamné. Pro srovnání je nutno uvést, že zdaleka největším producentem chemikálií v EU-27 je SRN (podíl na tržbách 25,5 %) následovaná Francií, Velkou Británií a Itálií. Podíl těchto čtyř zemí činí cca 60 % (tržby 269 mld. EUR). Z nových členských zemí má nejvyšší podíl na chemickém průmyslu EU-27 Polsko (2,1 %) následované ČR (1,1 %). Toto porovnání potvrzuje známý fakt, že český chemický průmysl hraje v evropském kontextu roli, která je vymezena jeho nízkým podílem na dosahovaných tržbách, minoritní penetrací nejvýznamnějších a nejziskovějších tržních segmentů a spíše imitační rolí v prosazování a implementaci průlomových inovačních řešení.

1 Výsledky odvětví zpracování ropy:

Odvětví zpracování ropy představuje v rámci českého chemického průmyslu ekonomicky nosný segment, a tudíž úspěšnost tohoto odvětví nejvýznamněji ovlivňuje výkonnost českého chemického průmyslu jako celku. Situace v českém rafinérském průmyslu a obchodu se vyvíjela za aktuálních podmínek na světovém trhu ropy a ropných výrobků poměrně plynule. I když cenová elasticita poptávky (závislost nakupovaného množství na jednotkové změně ceny) je u motorových paliv nízká, došlo v souvislosti se zvýšením sazeb spotřebních daní motorových paliv ke snížení dodávek pohonných hmot ve srovnání s rokem 2009, což se promítlo do hospodářského výsledků podnikatelských subjektů. Do tohoto poklesu se nevyhnutelně promítl vliv doznívající ekonomické krize, který měl za následek změnu preferencí spotřebitelů a vyústil v omezení individuální spotřeby pohonných hmot. Zásobování trhu petrolejářskými výrobky bylo i přes výše naznačené cenové výkyvy plynulé. Dovoz ropy do ČR probíhal v roce 2010 v souladu s potřebami rafinérií a možnostmi odbytu rafinérských produktů. Celkový dovoz ropy do ČR v roce 2010 činil 7727,9 tis. tun, což je o 7,5 % více než v roce 2009. Ropovodem Družba bylo do ČR dopraveno 58,7 % ropy z celkového dovozu a zbývající množství ropovodem IKL.

Rafinérské zpracování ropy v rafinériích společností ČESKÁ RAFINÉRSKÁ, a.s. a PARAMO, a.s. za rok 2010 činilo celkem 7901,7 tis. tun, což je o 7,1 % více než v roce 2009. V celkovém objemu zpracované ropy je i 155 tis. tun tuzemské ropy (což jsou necelá

2 %). Dovozy všech rafinérských produktů představovaly v roce 2010 v hmotném vyjádření celkem 2 321,3 tis. tun, což představuje oproti roku 2009 snížení o 21,3 %. Hmotné dovozy pohonných hmot, tj. automobilových benzínů a motorové nafty, představovaly 51,5 % všech dovozů rafinérských produktů. Vývozy rafinérských produktů ve hmotném vyjádření v roce 2010 činily 1756,0 tis. tun a byly oproti roku 2009 vyšší o 42,8 %. Hmotné vývozy pohonných hmot představovaly 60 % všech vývozů rafinérských produktů. Vývozy kompenzovaly zejména tuzemský propad trhu motorových paliv. Jejich uplatnění na okolních trzích je s ohledem na konkurenci úspěchem.

Celkové dodávky vybraných rafinérských výrobků pro trh ČR v roce 2010 se pohybovaly v úrovni 90% předchozího roku s výjimkou mazacích olejů (jejichž poptávka naopak o 10% vzrostla oproti útlumu v roce 2009) a pochopitelně biokomponent pro dopravu (jejich poptávka vzrostla o 16% zejména z mandatorních, resp. legislativních důvodů). Tuzemská produkce se v klíčových produktech, tj. motorových palivech, na celkové poptávce v ČR podílela ze dvou třetin. Tohoto bylo dosaženo optimálním provozem tuzemských kapacit (zejména ČESKÉ RAFINÉRSKÉ, a.s. v součinnosti s jejími "zpracovateli": společnostmi Unipetrol RPA, Eni Česká republika a Shell Czech Republic). V roce 2010 bylo v kralupské a litvínovské rafinérii zpracováno 2,694 a 4,678 mil. tun ropy, tj. dohromady 7,372 mil. tun, což představuje druhý největší objem ropy od roku 2003, kdy společnost přešla na tzv. zpracovatelský režim, a saturoval tuzemskou poptávku po hlavních produktech (motorová paliva) z cca 70%. Naopak tuzemská poptávka mazacích olejů byla saturována z tuzemské produkce (rafinerie PARAMO, a.s. v Pardubicích a Kolíně) pouze z cca 20%.

V ČR bylo v roce 2010 provozováno 3672 veřejných čerpacích stanic a ČR tak zajisté zaujímá přední místo v Evropě z hlediska koncentrace čerpacích stanic, resp. počtu čerpacích stanic na obyvatele (a to je pomíjena existence zhruba stejného počtu tzv. čerpacích stanic s prodejem vymezeným subjektům a neveřejných).

2 Výsledky odvětví chemického a farmaceutického průmyslu a navazujících odvětví plastikářského a gumárenského:

Vývoj v chemickém průmyslu v ČR byl v r. 2010 ovlivňován vnějšími a vnitřními faktory. K vnějším faktorům patřilo v první řadě významné hospodářské oživení, které bylo vyvoláno příznivým vývojem poptávky v zahraničí. K vnitřním faktorům pak patřila rostoucí domácí poptávka po chemikáliích v navazujících zpracovatelských odvětvích. Specificky pozitivní vliv měl rovněž vývoj cen na komoditních trzích, kdy růst ceny bavlny inicioval odklon

Dokončení na další straně

zpracovatelů od tradičních materiálů a podnítl nárůst poptávky po uměle vyráběných vláknech (polyamidy, viskózní stříž atd.). Výrazný meziroční nárůst tržeb zaznamenal v chemickém průmyslu (bez farmacie) CZ NACE 20 (+31 %), zejména v rozhodujícím výrobním oboru základní chemikálie; nárůst tržeb ve farmacii o čtyři procenta a solidní nárůst tržeb v odvětví CZ NACE 22 (v b.c. o 13 %), díky příznivé konjunktuře u rozhodujících odběratelů, především v automobilovém průmyslu. Souhrnně vzrostly tržby v chemickém průmyslu ČR proti roku 2009 o téměř 22 %, zatímco ve zpracovatelském průmyslu celkem to bylo o 13,5 %. Jedním z důvodů byl i přetrvávající tlak konečných spotřebitelů na cenu (hangover effect), což nutilo zpracovatele minimalizovat své obchodní marže. Toto srovnání potvrzuje, že chemický průmysl dokázal lépe absorbovat tlak na snížení cen a udržel ziskové marže na akceptovatelné úrovni. Domácí spotřeba, vyjádřená v běžných cenách, meziročně výrazně posílila z cca 501 mld. Kč v roce 2008 na 580 mld. Kč, tj. o 16 procent, resp. o 79 mld. Kč.

Vývoz z odvětví chemie vzrostl proti roku 2009 o téměř 26 %, tedy rychleji, než se zvyšoval dovoz (ten meziročně stoupl o 15 %). Díky tomu se vysoké záporné saldo meziročně snížilo o dalších 8,6 mld. Kč. Podíl vývozu na celkových tržbách odvětví v roce 2010 dosáhl kolem 60 %, zatímco v roce 2009 byl o 1,9 p.b. nižší. Na celkovém meziročním nárůstu vývozu ve výši 59,6 mld. Kč se podílel chemický a farmaceutický průmysl ze 48,1 % a gumárenský a plastikářský průmysl z 34,2 %. Dovoz produktů chemického průmyslu se proti r. 2009 zvýšil o necelých 51 mld. Kč, což lze přičíst hlavně podstatně vyšší poptávce v tuzemsku. Na nárůstu dovozu se podílel chemický a farmaceutický průmysl zvýšením o 67,2 % a gumárenský a plastikářský průmysl zvýšením o 33,1, %.

Příznivý hospodářský vývoj způsobil, že objem vytvořené účetní přidané hodnoty meziročně vzrostl v odvětví chemického a farmaceutického průmyslu kumulativně o 26 % (v odvětví gumárenského a plastikářského průmyslu to bylo pouze o 5,6 %). Meziroční nárůst objemu vytvořené účetní přidané hodnoty v chemii byl téměř dvakrát vyšší (+14 %) než ve zpracovatelském průmyslu celkem (+7,6 %).

Růst výkonnosti chemického průmyslu byl tažen zejména revitalizační poptávkou v automobilním sektoru, a tudíž největšími beneficiáty byly průmysl zpracování plastů a gumárenský průmysl, které jsou z větší části na automobilní průmysl existenciálně navázány. Zde je třeba podotknout, že cenový handicap vůči produktům z jihovýchodní Asie pomáhali kompenzovat i samotní asijské výrobci, kteří řeší problémy nejen s narůstající cenou práce, ale i se strmým nárůstem cen materiálových a energetických vstupů. Vzhledem k tomu, že cílovými trhy pro české chemické podniky zůstaly trhy EU, zejména potom trh německý, je statisticky registrovaný růst vývozu z ČR do tohoto teritoria logickou konsekvencí oživení poptávky v tomto teritoriu.

Unikátní kapitolu představuje srovnání výkonnosti farmaceutického průmyslu za léta 2009 a 2010. Relativně nízký meziroční 3,9% nárůst tržeb je třeba přisoudit faktu, že ekonomická recese v podstatě nepostihla farmaceutický průmysl a výchozí základna ani v roce 2009, na rozdíl od ostatních odvětví chemického průmyslu, nestagnovala. Za této situace lze vnímat dynamiku nárůstu tržeb v sektoru farmacie jako příznivou. Ekonomická recese se nicméně profilovala ve farmaceutickém průmyslu v ekonomicky obtížnější kvantifikovatelných parametrech, jako je počet nově otevřených výzkumných projektů, suspendování nebo ukončení řady již nastartovaných projektů, odložení výstavby nových kapacit apod. Svoji roli sehrály i fiskální restrikce evropských vlád, které se zaměřily na rozpočtové úspory všeho druhu, zdravotnictví nevyjímaje. Vyhlášený úsporný program vlády ČR ve zdravotnickém sektoru je toho dokladem. Součástí je i omezení úhrady řady drahých a vysoce ziskových inovativních léků a jejich nahrazení levnějšími generickými přípravky s obdobným účinkem.

Přes některé přetrvávající problémy jsou ukazatelé ekonomické výkonnosti chemického a farmaceutického sektoru za rok 2010 překvapivě příznivé a ukazují na kvalitu managementu českých chemiček, který, i přes řadu nedostatků v technologickém vybavení podniků, dokázal vcelku optimálně řídit firemní procesy a díky takto vytvořené hodnotě pro zákazníka plnit cílové výkonnostní ukazatele.

Tab. – Přehled vybraných hospodářských ukazatelů chemického průmyslu v ČR za rok 2010

Ukazatel	Jedn.	Zpracování ropy		Chemický a farmaceutický průmysl		Gumárenský a plastikářský průmysl		Chemický průmysl celkem		Zprac. prům. v ČR celkem	
		2010	Index 10/09 [%]	2010	Index 10/09 [%]	2010	Index 10/09 [%]	2010	Index 10/09 [%]	2010	Index 10/09 [%]
Tržby z prům. činnosti	mil. Kč b.c.	101 101	133,0	177 345	127,1	205 674	112,9	484 120	121,7	3 128 784	113,4
Vývoz (CZ - CPA)	mil. Kč b.c.	22 568	188,0	148 985	123,8	119 152	120,6	290 705	125,8	2 349 714	118,1
Dovoz (CZ - CPA)	mil. Kč b.c.	34 868	99,7	238 372	116,7	112 320	117,6	385 560	115,2	2 113 013	119,6
Počet pracovníků (průměr)	osob	1 498	94,5	37 431	98,5	76 039	100,6	114 968	99,8	1 054 106	96,7
Měsíční mzda (průměr)	Kč	33 718	97,2	27 200	103,8	23 172	102,9	23 450	103,5	23 877	104,0
Tržby v b.c. na 1 prac. / měsíc	tis. Kč	5 624	129,5	395	131,5	225	107,1	350	117,8	257	119,9
Přidaná hodnota na 1 prac. / měsíc (b.c.)	tis. Kč	175	120,7	99	120,7	62	93,9	76	104,1	61	105,2
Hmotné investice	mil. Kč b.c.	356	14,7	6 561	74,5	8 486	99,0	15 403	77,8	115 857	89,3
Přidaná hodnota	mil. Kč	3 143	124,7	44 481	126,2	56 853	105,6	104 777	114,1	765 544	107,6

x) Vývoz i dovoz zahrnuje veškerý vývoz a dovoz v CZ - CPA za celou ČR (nejedná se tedy o přímý vývoz a dovoz)

3 Investice

Hmotné investice v chemickém průmyslu v r. 2010 zaznamenaly vzhledem racionalizačním krokům souvisejícím s dopady hospodářské krize citelný útlum. Platí to především o oboru rafinérské zpracování ropy, kde meziročně klesly o téměř 2,1 mld. Kč. Sníženou investiční aktivitu vykazala také odvětví CZ NACE 20 a CZ NACE 21 (meziroční pokles objemu o více než 25 %), zatímco relativně nejlépe dopadl gumárenský plastikářský průmysl, kde objem investic stagnoval na úrovni roku 2009. Lze připustit, že řada firem chemického odvětví využila dřívější konjunktury k zajištění svého rozvoje, přesto je současný vývoj varující: technologie stárnou, hospodářské a inovační cykly se zkracují, a proto lze očekávat negativní dopad na konkurenceschopnost českého chemického průmyslu, vč. rafinérského a farmaceutického odvětví, které mají v České republice významnou tradici (nemluvě o dřívějším postavení komoditní, ale zejména speciální chemie).

4 Závěr

Statisticky zjištěné a prezentované údaje ukazují na nárůst výkonnosti chemického průmyslu ČR v roce 2010, kdy se výkonnost průmyslu dostala téměř na úroveň roku 2008. Chemický průmysl ČR tak reflektoval velmi dobré období (hlavně v sousedním Německu, resp. chemický průmysl v celé EU vykázal v roce 2010 velmi dobré výsledky). Avšak ani přesto neexistuje důvod k paušálně optimistickým vizím. Následující tři roky nakonfigurují na půdorysu evropského chemického průmyslu buď zcela nové nebo silně pozměněné silové pole. Každá ekonomická krize je zároveň příležitostí i hrozbou a již nadcházející střednědobý horizont ukáže, nakolik jednotliví klíčoví hráči dokázali restrukturalizovat a zefektivnit své procesy, realokovat své zdroje a redefinovat platformu, na které postaví svoji budoucí konkurenční výhodu. Novými hegemony se stanou subjekty, které dokáží nejen řídit optimálně své procesy a zdroje, ale rovněž dokáží překvapit inovativností svých přístupů, využíváním nových technologií

či znalostního potenciálu svých pracovníků. Zajímavým materiálem, který pracuje s možným potenciálem chemického průmyslu, je Závěrečná zpráva Vysoké pracovní skupiny o konkurenceschopnosti evropského chemického průmyslu (HLG Chemicals), skupiny, která byla zřízena Evropskou komisí, pracovala v letech 2007–2009 a které se velmi aktivně účastnili i zástupci ČR, jak na vládní, tak na podnikové úrovni. Pohříchu, jen málo z celkem 39 doporučení bylo kompletně implementováno (i když ČR, dlužno říci, patří mezi světlé výjimky). Proto také na chemický průmysl EU i ČR dopadají stále se zpřísňující regulace (REACH, CLP, EU ETS, IED a další). Jeho konkurenceschopnost vůči globální konkurenci se tak logicky zhoršuje.

Literatura

- [1] Výroční zpráva ČAPPO 2010, ČAPPO, www.cappo.cz
- [2] Výroční zpráva SCHP 2010, SCHP, www.schp.cz
- [3] Vývoj chemického průmyslu v roce 2010, SCHP
- [4] Výroční zpráva České rafinérské, a.s., www.crc.cz
- [5] Evropská komise – High Level Group on the Competitiveness of the European Chemicals Industry – Final Report, www.ec.europa.eu/enterprise